

pISSN 1899-5241
eISSN 1899-5772

Journal of Agribusiness and Rural Development

www.jard.edu.pl

RECENZJE I KRONIKA

RECENZJA RAPORTU „POLSKA WIEŚ 2012. RAPORT O STANIE WSI”

Anna Rzeszutko

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Publikację „Raportów o stanie wsi” zapoczątkowano w 2000 roku dzięki inicjatywie Fundacji na rzecz Rozwoju Rolnictwa FDPA (*Foundation for the Development of Polish Agriculture*) i fundacji *Know-How Fund* z Wielkiej Brytanii stawiając za pierwotny wzór raport angielski – *Countryside Report*.

W połowie 2012 roku dzięki ciągłemu zaangażowaniu Fundacji na rzecz Rozwoju Rolnictwa FDPA (*Foundation for the Development of Polish Agriculture*) ukazał się siódmy z kolei raport „Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi” pod redakcją naukową prof. dr. hab. Jerzego Wilkina i dr Iwony Nurzyńskiej.

Tematyka podejmowana w raporcie dotyczy zmian zachodzących w polskim rolnictwie i na obszarach wiejskich, postrzeganych w kategorii zasobu narodowego, którego rozwój leży w interesie nie tylko mieszkańców wsi, lecz także całego społeczeństwa.

Zarówno obecny, jak i wcześniejsze raporty charakteryzują się interdyscyplinarnością w podejściu do problemów obszarów wiejskich i kompleksowością w spojrzeniu na sytuację wsi, co w połączeniu z cyklicznością wydań umożliwia uchwycenie tendencji i dynamiki zmian zachodzących na tych obszarach. Dzięki ciągłości publikacji raportów możliwe stało się otrzymanie kompleksowego obrazu zmieniającego się rolnictwa i wsi w Polsce: od okresu historycznego przełomu – transformacji ustrojowej, poprzez okres poprzedzający wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i towarzyszące temu przygotowania, do czasów obecnych – członkostwa Polski w Unii Europejskiej, kiedy za sprawą realizacji Wspólnej Polityki Rolnej zmiany te ulegają zintensyfikowaniu i nabierają przyspieszenia. Analizie wpływu integracji europejskiej i Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację wsi i rolnictwa w Polsce poświęca się w raporcie szczególne miejsce już od kilku lat.

Copyright © Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

Adres do korespondencji – Corresponding author: mgr Anna Rzeszutko, Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, Poland, e-mail: rzeszutko@up.poznan.pl

Stałymi zagadnieniami podejmowanymi w raportach są: przemiany demograficzne na wsi, sytuacja rolnictwa, przekształcenia struktury ekonomiczno-społecznej wsi, kwestie środowiskowe na obszarach wiejskich, a także zmiany poglądów politycznych mieszkańców wsi. Ponadto w każdym raporcie są podejmowane tematy specjalne, mające szczególnie duże znaczenie dla funkcjonowania i rozwoju obszarów wiejskich. W raporcie z 2012 roku tematami tymi były sytuacja i szanse młodzieży wiejskiej oraz przestrzenne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce.

Wskazane zagadnienia są opracowywane przez naukowców reprezentujących różne dziedziny nauk społecznych.

„Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi” składa się z ośmiu rozdziałów. W pierwszym rozdziale, pt. „Ludność wiejska”, autor – prof. dr hab. Izasław Frenkel (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN) – analizuje zagadnienia związane z tendencją zmian liczby ludności na obszarach wiejskich, omawia czynniki demograficzne warunkujące te zmiany, takie jak: przyrost naturalny, dzietność kobiet, długość życia czy procesy migracyjne. Bada też strukturę ludności wiejskiej według wieku, płci i poziomu wykształcenia, a także podejmuje ważną problematykę zatrudnienia i bezrobocia na wsi. Autor wskazuje, że na obszarach wiejskich za sprawą dodatniego salda migracji wewnętrznych wieś-miasto i przyrostu naturalnego utrzymuje się wzrostowa tendencja liczby ludności. Struktura wiekowa społeczeństwa wiejskiego w Polsce jest stosunkowo młoda w porównaniu ze strukturą wiekową mieszkańców miast oraz mieszkańców innych krajów europejskich. Pod względem przemian demograficznych dotyczących modelu dzietności wieś upodabnia się do miasta. Następuje dość szybka poprawa poziomu wykształcenia ludności wiejskiej, choć nadal jest on gorszy niż w mieście. Wydłuża się przeciętne trwanie życia.

Od 2009 roku, po okresie spadku poziomu bezrobocia, obserwuje się pogarszanie sytuacji na rynku pracy na wsi. Wskaźniki zatrudnienia charakteryzują się tendencją zniżkową (w szczególności w bezrolnych gospodarstwach domowych), natomiast stopy bezrobocia – zwyżkową. Natomiast w strukturze zatrudnienia obserwuje się dalsze procesy dezagraryzacji, choć odsetek pracujących w rolnictwie w Polsce jest nadal jednym z najwyższych spośród wszystkich krajów Unii Europejskiej.

Rozdział drugi, pt. „Przemiany w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem przemian strukturalnych” autorstwa prof. dr. hab. Walentego Poczty (Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu), zawiera obraz procesów rozwojowych sektora rolnego w Polsce, dokonujących się w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej i funkcjonowania w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Autor, poprzez wykazanie wzrostu wartości produkcji rolnej i dynamicznego wzrostu poziomu dochodów rolniczych, wskazuje na zmiany kategorii ilościowych, które w połączeniu z przemianami strukturalnymi (zmiany struktury obszarowej i ekonomicznej gospodarstw, zmiany w zasobach czynników produkcji, ich poziomu produktywności i w relacjach między nimi, zmiany struktury produkcji) składają się na rozwój sektora rolnego w Polsce. Wyraźny postęp obserwuje się w zakresie przemian struktury obszarowej i wytwórczej rolnictwa. Spada liczba małych i średnich gospodarstw rolnych oraz zmniejsza się obszar użytkowanej przez nie ziemi rolniczej. Wzrost tych wielkości następuje w grupach obszarowych powyżej 30 ha UR. W odniesieniu do struktury wytwórczej dominującym kierunkiem zmian jest wzrost skali wytwarzania.

Ponadto autor przedstawia sytuację polskiego sektora rolnego na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej, dowodząc konieczności dalszych jego dostosowań na drodze

wsparcia środkami publicznymi. Wsparcie dla sektora uzasadnia jego społeczną ważnością – jako sektora zapewniającego bezpieczeństwo żywnościowe i dostarczyciela dóbr publicznych niezwiązanych bezpośrednio z produkcją żywności.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym „Społeczności wiejskie: ewolucyjne zmiany, zrównoważony rozwój”, autorka – dr Barbara Fedyszak-Radziejowska (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN) – przedstawia szerokie spojrzenie na wieś – nie tylko przez pryzmat sektora rolnego i wzrostu jego efektywności, lecz także jako na obszary o szczególnym znaczeniu w przestrzeni społecznej, obszary z kulturową tradycją i odmiennością w stosunku do miast. W rozdziale tym przedstawiono interesujące wyniki badań socjologicznych i sondaży Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS) z lat 2007-2012 oraz wyniki sondażu TNS OBOP, przeprowadzonego wiosną 2011 roku na ogólnopolskiej próbie mieszkańców wsi (próbie rolników i mieszkańców niebędących rolnikami) na temat ich poziomu życia, wizji rolnictwa i roli obszarów wiejskich. Autorka poruszyła także kwestię kapitału społecznego na obszarach wiejskich, wskazując, że jest on mocną stroną mieszkańców tych obszarów.

W kolejnym, czwartym rozdziale pt. „Rozwój gospodarczy wsi a stan środowiska naturalnego – współzależności, konflikty i oddziaływania polityki” dr Artur Bołtromiuk (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN) podejmuje kwestie związane z ochroną środowiska przyrodniczego w polityce rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich Unii Europejskiej. Wskazuje on na istnienie konfliktów na linii interesów ekonomicznych gospodarstw rolnych z wymaganiami w zakresie ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt wynikającymi z prawodawstwa unijnego i krajowego. Wyrazem tych konfliktów w Polsce jest realizacja programu „Natura 2000”, gdyż cele środowiskowe Wspólnej Polityki Rolnej są postrzegane jako wyraźnie mniej istotne w relacji do celów gospodarczych i społecznych. W związku z tym wyzwaniem dla polityki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich jest, według autora, znalezienie rozwiązań satysfakcjonujących podmioty prowadzące działalność na terenach objętych szczególną ochroną.

W rozdziale piątym dr Monika Stanny (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN) przedstawia „Społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich”. W rozdziale tym autorka dokonuje syntetycznej oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich (2172 gmin) w Polsce uwzględniając charakterystykę struktury demograficznej, społeczności lokalnej i rynku pracy, poziom dezagraryzacji lokalnej gospodarki oraz charakterystykę sektora rolniczego i pozarolniczego, na podstawie której wyróżnia tereny o wysokim, średnim i niskim poziomie rozwoju, a także wprowadza typologię funkcjonalną gmin. Przeprowadzone przez autorkę badania wskazują, iż znacząco na obecny poziom zróżnicowania rozwoju kraju wpłynął jego podział w okresie zaborów. Tereny obecnej północno-zachodniej, zachodniej i południowo-zachodniej części kraju charakteryzują się wysokim poziomem rozwoju. Tereny o najniższym poziomie rozwoju są zlokalizowane głównie w północno-wschodniej, wschodniej i południowo-wschodniej części kraju.

Rozdział szósty, autorstwa dr Iwony Nurzyńskiej (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN), przedstawia „Syntetyczny obraz krajowej i unijnej polityki wobec obszarów wiejskich”. Autorka zwraca uwagę na to, że akcesja Polski do UE spowodowała zmianę otoczenia instytucjonalnego, w tym dostosowanie regulacji prawnych i systemu instytucji wspierających wieś i rolnictwo oraz sposobu ich działania w Polsce, wprowadziła konieczność planowania strategicznego i operacyjnego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, a także umożliwiła dostęp do nowych źródeł finansowania tego rozwoju.

W kolejnych podrozdziałach analizuje politykę rozwoju obszarów wiejskich w dokumentach strategicznych, jej wymiar finansowo-instytucjonalny oraz rzeczowy. Uzupełnieniem obrazu omawianej polityki jest przedstawienie jej pozytywnej oceny w opinii mieszkańców wsi.

W rozdziale siódmym prof. dr hab. Krystyna Szafraniec (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN) przedstawia „Szanse życiowe wiejskiej młodzieży”. Wskazuje, że młodzież ta charakteryzuje się coraz wyższym poziomem wykształcenia i coraz większymi aspiracjami zarówno materialnymi, jak i edukacyjnymi, co sprawia, że różnice w stosunku do aspiracji młodzieży miejskiej stają się niewielkie. Zacierają się także różnice w postawach młodzieży wiejskiej i miejskiej wobec wyzwań współczesnego rynku pracy i związanych z nimi mobilności zawodowej i przestrzennej. Wciąż jednak szanse edukacyjne młodzieży wiejskiej są nieco mniejsze niż miejskiej z uwagi na mały udział dzieci wiejskich w wychowaniu przedszkolnym, którego znaczenie w wyrównywaniu szans edukacyjnych jest największe, ponieważ dotyczy wczesnego okresu rozwojowego.

Raport zamyka rozdział ósmy pt. „Poglądy, sympatie i wybory polityczne mieszkańców wsi” autorstwa Krzysztofa Pankowskiego (Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej), przedstawiający wyniki badania Polskiego Generalnego Studium Wyborczego 2011, zrealizowanego we współpracy Instytutu Studiów Politycznych PAN i Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS). Wyłania się z niego obraz społeczności, która mniej angażuje i interesuje się życiem politycznym niż mieszkańcy miast, społeczności, która po względem preferencji i poparcia dla partii politycznych jest dosyć mocno podzielona. Pomiędzy mieszkańcami miast i wsi utrzymują się także rozbieżności w poglądach na rozmaite kwestie gospodarcze, społeczne czy polityczne. W odniesieniu do oceny korzyści członkostwa Polski w Unii Europejskiej mieszkańcy wsi, pomimo iż są często bezpośrednimi beneficjentami środków skierowanych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, dostrzegają je w nieco mniejszym stopniu niż mieszkańcy miast.

Publikacja ta stanowi ważną, uzupełniającą pozycję wśród literatury przedmiotu, godną polecenia zarówno w środowisku naukowym, jak i wśród praktyków gospodarczych. Jak wskazuje redaktor naczelny publikacji, prof. dr hab. Jerzy Wilkin, pokazuje ona „syntetyczny wizerunek tendencji, stanów i problemów występujących na polskiej wsi głównie po to, aby się z tymi problemami zmierzyć i znaleźć odpowiednie rozwiązania. Służy przede wszystkim diagnozie, a dobra diagnoza jest, jak wiadomo, podstawą skutecznego i efektywnego działania”.